

Unika kulturer i äkta öknar

Alla har vi en bild av öknar, vare sig vi varit där eller inte; oändliga sanddyner där det är lätt att förgås i den extrema hettan. Men samtidigt är de äkta öknarna hemvist för unika civilisationer och ekosystem som anpassat sig till denna kärva och ogästvänliga natur.

Tuaregerna i Västafrikas Sahelbälte, aboriginerna i Australien och beduinerna i Mellanöstern är exempel på folk som utvecklats förmågan att leva med öknen.

Fotografen Jan Pedersen på bokförlaget Natur & Kultur har i många år dokumenterat ökenfolkens vardag. Mest tid har han tillbringat med beduinerna i Mellanöstern. Han har alltid som mål att lära känna de olika familjerna innan han börjar fotografera.

– Det har varit fascinerande att följa beduinerna i det vardagliga livet. De är verkliga ”överlevare” och man förstår att det byggts upp en rad myter om detta stryktåliga folk, säger han.

Tuaregerna är ett karavanfolk som fraktar och säljer salt och andra förnödenheter i det ökenbälte som sträcker sig från Algeriet till Mali. Här besöker en representant för FN:s utvecklingsprogram UNDP en tuareg (till höger) som slagit läger i utkanten av Timbuktu, Mali.

Enligt Pedersen karaktäriseras ökenfolken av en påtaglig nyfikenhet och ett stort intresse för den miljö de lever i. Så upptäckte man t ex att det går att tillgodose behovet av C-vitaminer i öknen genom att dricka mjölk från dromedarerna.

STOR KÄRLEK

En annan beundrare av ökenkulturer är filmaren och författaren Marianne Ahrne. I boken ”Jag har hört kamelerna sjunga” bekänner hon sin stora kärlek till ökenfolken i Afrika. Särskilt fängslad är hon av tuaregerna som lever i Västafrikas torrområden i gränstrakterna mot Algeriet, Mali och Nigeria. Här svarar tuaregerna för en omfattande handel.

För tuaregerna är kamelerna ett måste eftersom de är de enda djur som klarar den extrema hettan samtidigt som de

kan användas som lastdjur. Tuaregerna känns igen på sina blåa turbaner. Under tider då de är bofasta bor de i låga tält av djurhudar.

Ahrne berättar i sin bok om en 60 mil lång resa med en saltkaravan genom Saharaöknen.

”Världen skulle vara en bättre plats att leva i om också vi utvecklats lite anorlunda. Om vi haft lite mer av tuaregens känsla för att vara en del av en värld i ständig rörelse, en värld där vårt ursprung inte är början och vår framtid inte är slutet – en värld där det är viktigare att vandra än att äga och nobla att vara gästfri än att göra goda affärer”, skriver Marianne Ahrne.

FÖRÄNDRAS SNABBT

Men samtidigt är det så, framhåller Jan Pedersen, att tillvaron snabbt håller på

Trots de mycket blygsamma regnmängderna i Namibiaöknen finns det grönnska som anpassat sig till det extrema klimatet.

att förändras för flertalet av de stora ökenfolken. Allt fler tvingas in i en penningekonomi och numer är det nästan alltid någon i familjen som extraarbetar i en närliggande stad för att därifrån skicka penningbidrag. Andra folkgrupper får se sina marker krympa.

Detta gäller i hög grad bushmännen i Kalahariöknen i södra Afrika. Deras livsstil håller på att förändras totalt på grund av indragna jakträtter och svårigheter att använda det egna språket i kommunikation med omvärlden.

– Det finns egentligen bara ett ökenfolk som lever som de alltid gjort och de finns i Mongoliet. De bor fortfarande i egentillverkade tält, gjorda av fårull. Där finns inga moderniteter över huvud taget, konstaterar Pedersen och tillägger:

– Om man inte kan hitta något konstruktivt sätt att rädda kvar de ökenbase-

rade folken, kommer världskulturen att bli betydligt fattigare.

De flesta ökenfolk är eller har varit nomader. Med ett begränsat antal ägodelar har de rört sig fram över de ändlösa vidderna i Sahara eller i Mellersta Östern. Ofta längs fasta rutter för att söka föda eller skydd för sig själva och djuren.

De flesta nomader livnär sig på de vilda djur man lyckas fälla. Aboriginerna i Australien äter dessutom vissa insektslarver för att dryga ut maten och tillgodose behovet av proteiner. I Sahara är daddelpalmen central i dieten.

Bushmännen i Kalahariöknen lever mestadels av växter och vilda djur. Köttet torkas för att konserveras i värmen. I den mån de flyttar är det efter den väg som de sparsamma regnen tar.

Men det är inte bara människor och djur som anpassat sig till öknen. Det till-

synes ofruktsamma landskapet rymmer också en hel del märkliga växter. Ghaf-trädet i Förenade Arabemiraten har rötter som letar upp vatten på 30 meters djup. Trädet klarar sig på extremt lite regn och förblir ändå grönt. Detta omtyckta träd, som blivit en symbol för den levande öknen, bidrar också till att stabilisera dyner.

I södra Afrikas öknar finns lithops-plantorna som bara är några centimeter höga. De är perfekt kamouflerade till stenar för att inte bli uppätta av betande djur.

På sekretariatet för FN:s ökenkonvention i Bonn är man angelägen om att betona de positiva värden som ryms i ökenbegreppet. Man har därför uppmanat alla FN:s medlemsländer att på olika sätt uppmärksamma ökencivilisationerna och ekologin i samband med att man "firar" Internationella Ökenåret 2006. Ett stort antal länder i hela världen har anmält intresse för att delta. Så anordnas det t ex *Desert Nights*, speciella ökenätter, i december i Rom.

TALESMÄN
Hederstalesmannen för FN-året, den algeriske miljöministern Cherif Rahmani, knöt också an till det här temat i ett uttalande. "Vi ska inte bara bekämpa ökenspridningen, vi måste också göra oss till talesmän för öknarna som hemvist för de folk som bor och livnär sig där, folk som format extraordinära civilisationer och kulturer."

TALESMÄN

Rahmani visste vad han talade om eftersom hans hemland till stor del täcks av öknen. Så är också Algeriet värd för det högnivåmöte som avslutar FN:s ökenår i december.

David Dahmén

David Dahmén TEXT OCH FOTO